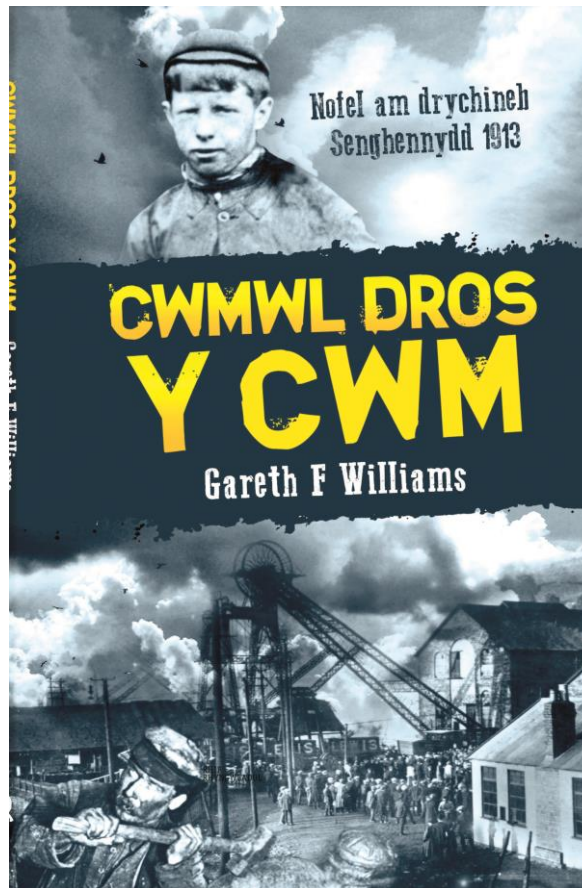

**Cymorth i Ddysgwyr
i fwynhau nofelau
am ddarnau o hanes
diweddar Cymru**

**Nodiadau wedi'i paratoi
gan arbenigwyr ail-iaith
Canolfan Cymraeg i
Oedolion Gogledd Cymru
Prifysgol Bangor**

Cwmwl Dros y Cwm

Patrymau Gogleddol

Presennol

Dw i

Wyt ti

Mae o

Mae hi

Dan ni

Dach chi

Maen nhw

Patrymau Deheuol

Dw i / Wy'

Wyt ti

Mae e

Mae hi

Dyn ni

Dych chi

Maen nhw

3ydd person

Pwy ydy o?

Pwy yw e?

John ydy o

John yw e

Mae o'n gwrando

Mae e'n gwrando

Dydy o ddim yn gwrando

Dyw e ddim yn gwrando

Meddiant

Mae gen i gi

Mae ci gyda fi (Mae ci 'da fi)

Mae gen ti gi

Mae ci gyda ti

Mae gynno fo gi

Mae ci gyda fe

Mae gynni hi gi

Mae ci gyda hi

Mae gan John gi

Mae ci gyda John

Mae gynnon ni gi

Mae ci gyda ni

Mae gynnoch chi gi

Mae ci gyda chi

Mae gynnon nhw gi

Mae ci gyda nhw

Sgen i ddim ci

Does dim ci gyda fi

Oes gen ti gi?

Oes ci gyda ti?

Mi fydda i

Bydda i

Mi weles i

Gwelais i

Mi wnes i

Gwnes i

Mi glywodd o

Clywodd o

Patrymau llenyddol

Patrymau llafar

Byddai

Mi fasai fo / e

Gwyddai

Roedd o/e'n gwybod

Clywodd

Mi glywodd o / e

Petai

Tasai

Wn i

Dw i'n gwybod

Ansoddeiriau (lluosogion)

mawr

mawrion

bach / bychan(g) / bechan(b)

bychain

llwyd

llwydion

gwag

gweigion

poeth

poethion

hir

hirion

du

duon

budr

budron

t.7 Cae Pawb

ymsythu

to straighten up

picio draw

to pop over

tuchan

to grumble / moan

stryffaglu

to struggle

gaddo / addo

to promise

sgwn i?

tybed? / I wonder?

coelio

credu

holi

to enquire

piwis

irritable / touchy

yn flin fel tincar

yn flin iawn

clywsant

mi glywon nhw

t.8	ochneidio	<i>to sigh</i>
	diamynedd	<i>impatient</i>
	oes tad	<i>yes indeed</i>
	gwgu	<i>to frown</i>
	chdi	ti
	mi wn i	dw i'n gwybod
	drwodd	<i>through (adverb)</i>
	synnu	<i>to be amazed / surprised</i>
	rhyfeddu	<i>to wonder</i>
	rhythu	<i>to stare</i>
	roedd gen ti'r ddannodd (<i>toothache</i>)	roedd y ddannodd arnat ti
	gwaedlyd	<i>bloody</i>
	hances	macyn
	byddai	mi fasai / basai
	gwneud môr a mynydd	<i>to make a mountain out of a molehill</i>
t.9	ysgwyd	<i>to shake</i>
	diflannu	<i>to disappear</i>
t.10	tawelu	<i>to quieten</i>
	syllu	rhythu
	fel petai	fel tasai
	poeri	<i>to spit</i>
	arthio	<i>to growl</i>
	clep	<i>bang</i>
	sgubo	<i>to sweep</i>
	ymddwyn	bihafio
	gynna	yn gynharach
	od ar y naw	<i>really odd</i>

	dioddef	<i>to suffer</i>
t.11	hen gingron blin	<i>miserable old so and so</i>
	Onid yno ...?	<i>Wasn't it there ...?</i>
	byrlymu	<i>to flow noisily</i>
	clyd	<i>cosy</i>
	crwydro	<i>to wander</i>
t.14	Y Llythyr	
	eisteddai Cêti Williams	roedd Cêti Williams yn eistedd
	gwyddai John	roedd John yn gwybod
	ysgrifen traed brain	sgwennu blêr / ysgrifen anniben / <i>like crows' feet</i>
	rhwygo	<i>to tear / rip</i>
	fesul un	<i>one by one</i>
t.15	beichio crio	<i>to sob</i>
	para	parhau
	nemor ddim	<i>hardly any</i>
	ynghyd â	<i>together with</i>
	cyn gynted ag	mor fuan â/ag
	cael fy nhraed odanaf	<i>get settled in</i>
	ar fin	<i>about to</i>
	dwn i'm	dw i ddim yn gwybod
t.16	Argol fawr	<i>Heavens above</i>
	amlwg	<i>obvious</i>
	dychmygu	<i>to imagine</i>
	hiraeth	<i>longing</i>
t.17	wastad	bob amser
	ar garlam	<i>at y gallop / full speed</i>

	gwneud ei orau glas	<i>doing his very best</i>
	dewr	<i>brave</i>
	fedra i ddim	dw i ddim yn medru / gallu
	crynu	<i>to shake / tremble</i>
	go ryfedd	<i>quite strange</i>
	inna	i
	nerth ei draed	<i>as fast as he could</i>
t.18	yntau	fo / fe
	mudo	<i>to move house / migrate</i>
	cael ail	<i>to be disappointed</i>
	cyffro	<i>excitement</i>
	hercian	<i>to limp</i>
	fodd bynnag	<i>however</i>
	cysgod	<i>shadow / shade</i>
	chwifio	<i>to wave</i>
	llipa	<i>limp</i>
	dagrau	<i>tears</i>
t.19	dwrddio	<i>to chide / rebuke</i>
t.20	Adra Newydd	
	paldaruo	<i>to jabber on</i>
	anwesu	<i>to stroke</i>
	wnâi	fasai fo'n wneud
	fel petaen nhw	fel tasen nhw
	a glywai	oedd o'n clywed
	ganddyn nhw	gynnyn nhw / gyda nhw
	dieithr	<i>unknown</i>

	fesul tipyn	<i>little by little</i>
t.21	Cernyw	<i>Cornwall</i>
	Gwlad yr Haf	<i>Somerset</i>
	yn ogystal â	<i>in addition to</i>
	problem fechan	problem fach
	chwarddodd Edward Williams	wnaeth Edward Williams chwerthin
	a chanddo (ganddo)	gynno fo / gyda fe
	a dyfai	oedd yn tyfu
	'rhen ddyn	mate
	Mae 'na ormod o beth wmbredd	<i>There's far too much made of</i>
	mond	dim ond
t.22	mynnu	<i>to insist</i>
	fflemsan	<i>lump of phlegm</i>
	gwddf	gwddw
	gorchestlyd	<i>show off</i>
	pechu	<i>to offend</i>
	dodrefn	<i>furniture</i>
	aballu	<i>and so on</i>
	chwareus	<i>playful</i>
	go gam	<i>fairly / pretty crooked</i>
t.23	hoelen	<i>nail</i>
	rhyngddyn nhw	rhwng + nhw
	ganddi	gynni hi / gyda hi
	taeru	<i>to insist / assert</i>
	ar gyfyl	<i>near</i>
	waldan	<i>blow</i>
t.24	braw	<i>fright</i>

t.25	sibrwd	<i>to whisper</i>
	Sut goblyn	<i>How on earth</i>
	bloeddio	<i>gweiddi</i>
	gerfydd eu fferrau	<i>by their heels</i>
t.27	Y Pwll	
	pigyn	<i>stitch / sharp pain</i>
	ychwanegu	<i>to add</i>
t.28	boddi	<i>to drown</i>
	ar goll yn lân	<i>completely lost</i>
	tynnu amdano	<i>to undress</i>
	diflannu o'r golwg	<i>to disappear from sight</i>
	talp	<i>lump</i>
	wbod	<i>gwybod</i>
	prin	<i>hardly / scarcely</i>
t.29	carlamu	<i>to gallop</i>
	sgrechian nerth ei phen	<i>screaming at the top of her voice</i>
t.30	mwrddro	<i>to murder</i>
	ynguddio	<i>to hide oneself</i>
	gwrthod	<i>to refuse</i>
	corun	<i>crown (of the head)</i>
	golygu	<i>to mean</i>
t.31	perchennog	<i>owner</i>
	machlud	<i>to set (sun)</i>
t.32	corn simdde	<i>chimney stack</i>
	mewn gwirionedd	<i>in truth</i>
	bytheirio	<i>to belch</i>

	ebychu	<i>to exclaim</i>
	toeau	<i>roofs</i>
	pentwr	<i>heap / pile</i>
	disgwyl am	<i>aros am</i>
	cludo	<i>to carry</i>
	i ddyn a wŷr ble	<i>to goodness knows where</i>
t.33	ffrwydrad	<i>explosion</i>
	gan amlaf	<i>fel arfer</i>
	glofa	<i>colliery</i>
t.34	ei throi hi am adra	<i>to head home</i>
t.35	Yr Huts	
	tlodaidd eu golwg	<i>miserable (poor) looking</i>
	ynghau	<i>ar gau</i>
	llethol	<i>oppressive</i>
	crombil	<i>bowels</i>
	tywyllu	<i>mynd yn dywyll</i>
	cyfeiriad	<i>direction</i>
t.36	clwt	<i>rag</i>
	poer	<i>saliva</i>
	llwch	<i>dust</i>
	ergyd	<i>blow</i>
	miniog	<i>sharp</i>
	cefnu	<i>to turn one's back upon</i>
	ysgwyddau	<i>shoulders</i>
	baglu	<i>to trip</i>
	'Rargian	<i>Heavens above</i>

t.37	Be goblyn?	<i>What the earth?</i>
	gwibio	<i>mynd yn gyflym</i>
	gwasgaru	<i>to scatter / disperse</i>
	pan fo	<i>pan mae</i>
	yn ei unfan	<i>in the same place</i>
	rhydu	<i>to rust</i>
	main	<i>thin / slim</i>
	digywilydd	<i>unashamed / insolent</i>
	herio	<i>to challenge</i>
	(g)was	<i>mate</i>
t.38	diniwed	<i>innocent</i>
	colli ar	<i>to lose ones senses</i>
	cythraul	<i>devil</i>
	bloedd	<i>shout</i>
	llamu	<i>to stride</i>
	gwep	<i>wyneb</i>
	cydio yn	<i>to take hold</i>
	gerfydd ei arddwrn	<i>by his wrist</i>
	rhuo	<i>to roar</i>
	gollwng ei afael	<i>to let go (lit. to drop his hold)</i>
	manteisio	<i>to take advantage</i>
t.39	clawdd	<i>hedge</i>
	enaid	<i>soul</i>
	tarw	<i>bull</i>
	trwyddo	<i>trwy + fo</i>
	Gallai John daeru ...	<i>John could have sworn ...</i>
	powld	<i>bold</i>

	crychlyd	cyrliog
	ymwthio	<i>to push oneself (itself)</i>
	toes	<i>dough</i>
	waldio	<i>to beat / thrash</i>
	coroni	<i>to crown</i>
	cetyn	<i>pipe</i>
	blagardio	<i>to rant / abuse / insult</i>
t.40	taranu	<i>to thunder</i>
	rheg	<i>curse / swear-word</i>
	rhegi	<i>to swear</i>
	Nefoedd yr adar	<i>Heavens above</i>
	synhwyro'r aer	<i>to sense the air</i>
	yr un ffunud	<i>the spitting image</i>
	mentro	<i>to venture</i>
	tas wair	<i>haystack</i>
	cyn daled ag/ â	<i>mor dal ag/â</i>
	milain	<i>fierce / severe</i>
t.41	pwnio	<i>to poke</i>
	esgyrnog	<i>bony</i>
	cegrwth	<i>open mouthed</i>
	cynffon	<i>tail</i>
t.42	ynghynt	<i>yn gynharach</i>
	cynnig	<i>to offer</i>
	rhoi clustan	<i>to give a clip round the ear</i>
	chwip din	<i>spanking</i>
	sglyfaethus	<i>filthy</i>
	bygwth	<i>to threaten</i>

	siafflach	<i>rubbish</i>
t.43	call	<i>sensible</i>
	o hyn allan	<i>from now on</i>
t.44	Y Dandos	
	gwelsant	<i>gwelon nhw / mi welon nhw</i>
	agored led y pen	<i>wide open</i>
	aros yn stond	<i>to stand still</i>
	annisgwyl	<i>unexpected</i>
	cyhoeddi	<i>to announce</i>
	gan gynnwys	<i>including</i>
	dan ei sang	<i>packed</i>
	teyrnasu	<i>to reign</i>
t.45	adrodd	<i>deud o flaen pobl / to recite</i>
	ers tro byd	<i>for a long time</i>
	cyhyrog	<i>muscular</i>
	gwifren	<i>wire</i>
	dur	<i>steel</i>
	sylweddoli	<i>to realise</i>
	cyn hardded â	<i>mor hardd â</i>
	ÿd	<i>corn</i>
t.46	cyn ddued â	<i>mor ddu â</i>
	plu	<i>feathers</i>
	cigfran	<i>raven</i>
	cwrdd	<i>cyfarfod</i>
t.47	Yr Ysgol	

	clem	<i>clue</i>
	rhyw lawer	<i>(not) very much</i>
	trwblus	<i>troublesome / vexatious</i>
t.48	buarth	<i>yard</i>
	dim ffasiwn beth	<i>no such thing</i>
	un tamaid o sylw	<i>one bit of notice</i>
	heidio	<i>to flock</i>
	Beth yffach ...	<i>What the hell ...</i>
	clamp	<i>huge</i>
t.49	mas	<i>allan</i>
	dou	<i>dau</i>
	miwn	<i>mewn</i>
	bwrw	<i>to strike</i>
	talcen	<i>forehead</i>
	bitrwsen	<i>beetroot</i>
	locsyn	<i>barf</i>
	bwch gafr	<i>billy goat</i>
t.50	crafu	<i>to scratch</i>
	tueddu	<i>to tend</i>
	aflonydd	<i>restless</i>
	crwydro	<i>to wander</i>
	neu'i gilydd	<i>or other</i>
	o'r naill i'r llall	<i>from one to the other</i>
	draenen boenus yn ei ystlys	<i>painful thorn in his side</i>
	wyddwch chi	<i>dach chi'n gwybod</i>
t.51	doed a ddelo	<i>come what may</i>
	yn hwyr neu'n hwyrach	<i>sooner or later</i>

	deuai Stanley Maldoon	roedd Stanley Maldoon yn dwad / dod
t.52	'so fe	dydy o ddim
	nenor tad	<i>for goodness sake</i>
	gweud	dweud
	lan	i fyny
	wy'n	dw i'n
t.53	paid beco	paid â phoeni
	synnwn i ddim	faswn i ddim yn synnu
	taw	mai
	crwt	hogyn
	twlu	taflu
	ei orau glas	<i>his very best</i>
t.54	Cwffio	
	diben	pwrpas
	gohirio	<i>to postpone</i>
	troi ar ei sawdl	<i>to turn on his heels</i>
	andros o swadan	<i>hell of a blow</i>
t.55	blodeuo	<i>to flower</i>
	pistyllio	<i>to spout /gush / pour</i>
	dyrnu	<i>to thump</i>
	so hyn	dydy hyn ddim
	dwrn	<i>fist</i>
	gwefus	<i>lip</i>
	pendramwnwgl	<i>headlong</i>

	dyna welliant	<i>that's better</i>
t.56	yn y cyfamser	<i>in the meantime</i>
	cesail	<i>armpit</i>
	wedi hen	<i>long since</i>
	golwg go hurt	<i>pretty stunned look</i>
	odw	<i>ydw</i>
	curo dwylo	<i>to clap</i>
	briwiau	<i>cuts / wounds</i>
t.57	cremstio	<i>sychu</i>
	ymddwyn	<i>bihafio</i>
	ar fin	<i>about to</i>
	awydd	<i>desire</i>
	cleisiau	<i>bruises</i>
	chwyddo	<i>to swell</i>
t.58	fel arall	<i>otherwise</i>
t.59	Y Ddynes Gwallt Du	
	drannoeth	<i>y diwrnod wedyn</i>
	trigolion	<i>residents</i>
	rheadr	<i>waterfall</i>
	penderfynol	<i>determined</i>
	petruso	<i>to hesitate</i>
	llechu	<i>to lurk</i>
	aflafar	<i>harsh</i>
	coblyn o dymer	<i>hell of a temper</i>
t.60	yn wyn fel y galchen	<i>as white as a sheet</i>
	llewygu	<i>to faint</i>

	moesyngrymu	<i>to bow</i>
	camu	<i>to step</i>
	rhiniog	<i>threshold</i>
	dal eich gwynt	<i>to hold one's breath</i>
t.61	methu aros	ddim yn medru aros
	tynn	<i>tight</i>
	maddau	<i>to forgive</i>
	tynnu rhywun i dy ben	<i>to pick a quarrel with someone</i>
t.62	does ond isio i mi ofyn	<i>I only have to ask</i>
	Nefi wen	<i>Heavens above</i>
	ysu	<i>itching / dying</i>
	yn un swydd	<i>specifically</i>
	Ar fy marw	<i>I swear / on my mother's life</i>
	rhoi ar ben ffordd	fel arfer, 'dangos i rywun sut i wneud rhywbeth' ond yma 'eu rhoi nhw yn eu lle'
t.63	mas am wâc	allan am dro
	shwt beth	y fath beth
	moyn	isio
	er	<i>although</i>
	direidus	<i>mischievously</i>
t.64	heddi	heddiw
	Jiawch erioed!	<i>Hell! (exclamation)</i>
	cerdded shathre	cerdded adra
	peth	<i>some</i>
	Ody e?	Ydy o?
	menyw	dynes
	pert	del
	diniwed	<i>innocent</i>

t.65	pigog	<i>prickly / barbed</i>
	melltith	<i>curse</i>
	ynghyd	<i>together</i>
	sai'n gwybod	<i>dw i ddim yn gwybod</i>
t.68	Edrych Ymlaen	
	ymadael	<i>to leave / depart</i>
	allt	<i>hill(side)</i>
	o'i gorun i'w sawdl	<i>from tip to toe</i>
	nesáu	<i>mynd yn nes</i>
	meddwl go fawr ohoni'i hun	<i>a pretty high opinion of herself</i>
	etifeddu	<i>to inherit</i>
t.69	fel pîn mewn papur	<i>spotless</i>
	llewes	<i>lioness</i>
	ymdrechion	<i>efforts</i>
	twlc mochyn	<i>pigsty</i>
	Ylwch	<i>Edrychwch</i>
	chwysu chwartaia'	<i>to sweat pints (lit., quarts)</i>
	olew llinad	<i>linseed oil</i>
	caboli	<i>to polish</i>
	swlltyn	<i>shilling</i>
	chwedl Cêti	<i>as Cêti says</i>
t.70	tywallt	<i>to pour</i>
	pryd o dafod	<i>a telling off</i>
	eisoes	<i>yn barod</i>
	rhoi taw ar	<i>to silence something</i>
t.71	perthnasau	<i>relatives</i>

t.72	gwnâi	roedd hi'n gwneud
	gwenoliaid	<i>swallows</i>
	pryfaid cop	<i>spiders</i>
t.74	decini (mae'n debyg gen i)	<i>I suppose</i>
	cesys ar y naw	<i>real characters</i>
	wyddost ti be?	wyt ti'n gwybod be?
	swp sâl	<i>sick as a pig</i>
	'sti	wyddost ti / <i>you know</i>
	yn hurt bost	<i>totally stupid</i>
	dyfnderoedd	<i>depths</i>
t.74	muriau	waliau
	twnsiad	<i>bunch</i>
	mwsog	<i>moss</i>
	ymsgwyd	<i>to shake oneself</i>
t.75	Y Diwrnod Cyntaf	
	synau	<i>sounds</i>
	ymwasgu	<i>to squeeze oneself</i>
	caets / cawell	<i>cage</i>
	crombil	<i>bowels</i>
	cynllunio	<i>to design</i>
t.76	haws o beth myrdd	yn llawer haws
	am hydoedd	<i>for ages</i>
t.77	amryw	<i>several</i>
	droeon	<i>many times</i>
t.78	undonog	<i>monotonous</i>
	hel meddyliau	<i>to brood</i>

	wyneb	<i>surface</i>
	pwysu	<i>to weigh</i>
	twyllo	<i>to cheat</i>
t.79	nwyon	<i>gases</i>
	awgrymu	<i>to suggest</i>
	mygu	<i>to choke</i>
t.80	penysgafndod	<i>dizziness</i>
	peri	<i>achosi</i>
	teimlo'n chwil	<i>to feel drunk</i>
	yn bur aml	<i>quite often</i>
	mymryn	<i>tipyn bach</i>
	dy hala di'n benwan	<i>to drive you crazy</i>
t.81	blaidd	<i>wolf</i>
	a bod wiw	<i>it's imperative that they don't (otherwise ..)</i>
	bwystfil	<i>monster</i>
	llusgo	<i>to drag</i>
	lol botes maip	<i>load of old nonsense</i>
	wfftio	<i>to dismiss</i>
t.82	Hunllefau Cas	
	hunllefau	<i>nightmares</i>
	parablu pymtheg y dwsin	<i>to speak quickly</i>
	(siarad fel) melin bupur	<i>talkative</i>
	sbo	<i>I suppose</i>
	sgrechian	<i>to scream</i>
t.83	pared	<i>wal</i>
	o bryd i'w gilydd	<i>from time to time</i>

	mae'n flin 'da fi	mae'n ddrwg gen i
	dihuno	deffro
t.84	crybwyll	<i>to mention</i>
t.96	Y Ddannodd	
	y ddannodd	<i>toothache</i>
	pwylllog	<i>cautious</i>
	âi heibio	<i>fasai'n mynd heibio / that went past</i>
	nodwydd	<i>needle</i>
t.87	deilen	<i>leaf</i>
	chwilboeth	<i>scorching hot</i>
	cyflwr	<i>condition / state</i>
	llinyn o farlys	<i>string of barley</i>
	clymu	<i>to tie</i>
	garlleg	<i>garlic</i>
	boch	<i>cheek</i>
	chwyddedig	<i>swollen</i>
	Nage	Nid
	(g)wa'd	<i>gwaed / blood</i>
	gwenwyn	<i>poison</i>
t.89	ta beth	beth bynnag
	ShgwI	Arhosa
	weda i beth	<i>I'll tell you what</i>
t.90	so ti	dwyt ti ddim
	chwyrnu	<i>to snore</i>
	hwch	<i>sow</i>

t.92	Y Diwrnod Du	
	cwtsio	<i>to cuddle up</i>
t.93	pais	<i>petticoat</i>
t.94	ymhell ar ôl	<i>long after</i>
t.95	malu'n deilchion	<i>to smash to pieces</i>
	dychryn	<i>to frighten</i>
t.96	craftu	<i>to scrutinise</i>
	tyllu	<i>to dig</i>
	arolygwyr	<i>inspectors</i>
	yn gwmws	<i>yn union / exactly</i>
	cydymdeimlad	<i>sympathy</i>
t.97	so ni	<i>dan i ddim</i>
	ffwdan	<i>fuss</i>
	cael hwyl am ei ben	<i>to make fun of him</i>
	a'i gwynt yn ei dwrn	<i>breathless</i>
	clawerwyn	<i>pure white</i>
t.98	troednoeth	<i>barefoot</i>
t.99	cuddio	<i>to hide</i>
t.100	siglo	<i>to swing</i>
	syrthio ar ei hyd	<i>to completely fall over</i>
	hwythau	<i>nhw</i>
	taran	<i>thunderclap</i>
	cyn belled â	<i>mor bell â</i>
	doedd wybod	<i>there was no knowing</i>
t.101	atal	<i>stopio</i>
	hyrddio	<i>to hurl / fling</i>
	haearn	<i>iron</i>

	llathenni	<i>yards</i>
	bwyell	<i>axe</i>
	rhedasant	<i>rhedon nhw / mi redon nhw</i>
t.103	gwasgu	<i>to squeeze / press</i>
	cadach	<i>piece of cloth</i>
	felfed	<i>velvet</i>
t.104	andros o	<i>hell of a / terrible</i>
	ymwthio	<i>to push oneself</i>
	torf	<i>crowd</i>
t.106	malu	<i>to smash</i>
	crensian	<i>to crunch</i>
	mynd i'w gwrcwd	<i>to squat</i>
	pyst	<i>posts</i>
t.107	crawcian	<i>to croak</i>
	rhoddi	<i>rhoi</i>
	rhwystro	<i>to prevent</i>
t.108	cocrotsien	<i>cockroach</i>
	sathru	<i>to trample</i>
	rhagor	<i>mwy</i>
	claddu	<i>to bury</i>
	dim smic	<i>not a sound</i>
	meiddio	<i>to dare</i>
	swci	<i>feeble</i>
t.109	esgidiau hoelion	<i>hobnailed boots</i>
	mynd ar ei bedwar	<i>to go on all fours</i>
	miniog	<i>sharp</i>
	bwlch	<i>gap</i>

	llydan	<i>wide</i>
	cropian	<i>to crawl</i>
t.110	dryswch	<i>confusion</i>
	elor	<i>bier / stretcher</i>
	tynnu ar ei gilydd	<i>to attack / criticise each other</i>
	does wybod sawl gwaith	<i>who knows how many times</i>
t.111	gweddïo	<i>to pray</i>
	griddfan	<i>to groan / moan</i>
	siffrwd	<i>to rustle</i>
	roedd arna i isio	<i>roeddwn i isio</i>
t.112	gweddol	<i>pretty / fairly</i>
	sgrialu	<i>to scramble</i>
t.113	gwyro	<i>to stoop</i>
	tybio	<i>to suppose / presume</i>
	anadlu	<i>to breath</i>
t.114	diffodd	<i>to extinguish / put out</i>
	elorweiau	<i>stretchers</i>
	cwrlid	<i>coverlet</i>
	di-hid	<i>unheeding</i>
t.115	cofleidio	<i>to embrace / hug</i>
t.116	Pwy gebyst	<i>Who the heck</i>
t.117	morio canu	<i>to sing with gusto</i>
	gloygu	<i>to mean</i>
t.118	sugno	<i>to suck</i>
	cael ei wynt ato	<i>to get his breath back</i>
t.119	tywallt	<i>to pour</i>
	cyfrifol	<i>responsible</i>

	dwad / dod o hyd i	ffindio
	llanw	<i>tide</i>
	penderfynol	<i>determined / resolute</i>
t.120	Onid oedd y dyn yn deall	<i>Didn't the man realise</i>
t.121	ailgydio	<i>to resume</i>
	herc	<i>jerk</i>
	ysgyfaint	<i>lungs</i>
	disgwyl	<i>to expect</i>
	ffon	<i>stick</i>
	corn gwddw	<i>throat</i>
t.122	'achan	<i>mate</i>
	cam	<i>step</i>
t.123	cael cip	<i>to catch a glimpse</i>
t.124	Wedyn	
	trychineb	<i>disaster</i>
t.125	tanchwa	<i>explosion (of fire)</i>
	aer	<i>air</i>
	gwenwynig	<i>poisonous / toxic</i>
t.126	anwybyddu	<i>to ignore</i>
	osgoi	<i>to avoid</i>
	angladd	<i>funeral</i>
t.127	pennu	gorffen
	edrych i fyw llygad rhywun	<i>to look someone in the eye</i>
	taro llygad ar rywun	<i>to set eyes on someone</i>
	dall	<i>blind</i>

t.128	tawedog	distaw
	tan berfeddion	<i>until very late at night</i>
	anghyfforddus	<i>uncomfortable</i>
t.129	fferru	rhewi
	rhewi'n gorn	<i>to freeze solid</i>
t.132	Epilog	
	y meirw	<i>the dead</i>
	addewid	<i>promise</i>
	wnaethai	oedd o wedi wneud